

**การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืน : กรณีศึกษา เทศบาลตำบลหนองเสม็ด
อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด**

**SUSTAINABLE URBAN ENVIRONMENTAL MANAGEMENT: A CASE OF NONG SAMET
SUBDISTRICT MUNICIPALITY, MUEANG TRAT DISTRICT, TRAT PROVINCE**

นัทธมน ชำปภู

Natthamon Champati

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Rambhai Barni Rajabhat University

Email: Sharechamapati@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด 2) เพื่อวิเคราะห์การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด 3) เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืนของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กรอบแนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดนโยบายสาธารณะ และแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 36 คน ประกอบด้วย นายกเทศมนตรี กำนัน สมาชิกสภาเทศบาล เจ้าหน้าที่เทศบาล ผู้ใหญ่บ้าน ประธานและสมาชิกอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก และประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองเสม็ด ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ตีความข้อมูล และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการเสวนากลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า 1) เทศบาลตำบลหนองเสม็ดกำลังเผชิญปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองเป็นผลจากการเปลี่ยนผ่านจากชุมชนเกษตรกรรมสู่ชุมชนกึ่งเมือง ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง 2 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ปัญหามลพิษและของเสีย ทั้งมลพิษทางอากาศจากการเผาตอซังข้าว มลพิษทางน้ำจากสารเคมี ทางทะเลและน้ำทิ้งจากสถานประกอบการ รวมถึงปริมาณขยะครัวเรือนและขยะในพื้นที่สาธารณะที่เพิ่มขึ้นตามการขยายตัวของชุมชน และ 2) ปัญหาพื้นที่สีเขียว ส่วนที่เป็นสวนสาธารณะ-ขาดความปลอดภัยและแสงสว่างไม่เพียงพอ 2) ด้านการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด ได้ดำเนินมาตรการอย่างต่อเนื่อง เช่น การออกเทศบัญญัติควบคุมน้ำเสีย การแจกจ่ายถังขยะเปียก การจัดกิจกรรมเก็บขยะร่วมกับชุมชน และการดูแลพื้นที่สีเขียวสาธารณะ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านอำนาจหน้าที่ กำลังคน อุปกรณ์ และข้อบังคับทางกฎหมายที่ครอบคลุมเฉพาะอาคารใหม่ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างนโยบายกับความสามารถ ในการบังคับใช้จริง จากข้อค้นพบดังกล่าวงานวิจัยนี้เสนอกรอบการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืนสำหรับพื้นที่เปลี่ยนผ่านกึ่งเมือง

*Received June 10, 2026 ; Revised August 22, 2026; Accepted September 6, 2026

ผ่าน 3) ข้อเสนอเชิงนโยบาย 2 ด้านหลัก คือ 1) การพัฒนาเทศบัญญัติให้มีผลบังคับใช้ได้จริงและครอบคลุมสถานประกอบการเดิม ไม่จำกัดเฉพาะอาคารใหม่ และ 2) การยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากสถาน “ผู้รับบริการ” สู่ “ผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ” ผ่านเครือข่ายอาสาสมัครและ เวทีประชาคมอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ข้อเสนอทั้งสองสะท้อนการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืนในพื้นที่ที่เปลี่ยนผ่าน ต้องอาศัยอำนาจทางกฎหมายและการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงจะลดช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการสิ่งแวดล้อม , เมืองที่ยั่งยืน , การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น , เทศบาลตำบลหนองเสม็ด

Abstract

This research had three objectives: 1) to study the state of urban environmental problems in Nong Samet Subdistrict Municipality, 2) to analyze how Nong Samet Subdistrict Municipality manages these environmental problems, and 3) to propose policy recommendations for sustainable urban environmental management in Nong Samet Subdistrict Municipality. This was a qualitative study employing the concepts of the sustainable livable city, urban environmental management, sustainable development, public policy, and public participation. Key informants totaled 36 people, comprising the mayor, sub-district headmen (kamnan), municipal council members, municipal officials, village headmen, the president and members of the local “Love the Earth” volunteer group, and residents within the municipality's area, selected through purposive sampling. The researcher used interpretive data analysis and collected field data through in-depth interviews and group discussions. The findings showed that 1) Nong Samet Subdistrict Municipality is facing urban environmental problems arising from its transition from an agricultural community to a semi-urban community, which has produced two main categories of urban environmental problems: (1) pollution and waste problems, including air pollution from rice-stubble burning, water pollution from agricultural chemicals and wastewater discharged by business establishments, as well as increasing volumes of household waste and litter in public areas as the community expands; and (2) green space problems, with public parks lacking safety and adequate lighting. 2) Regarding the municipality's environmental management, it has implemented ongoing measures such as issuing municipal ordinances to control wastewater, distributing organic-waste bins, organizing community waste-collection activities, and maintaining public green spaces. However, limitations remain in terms of authority, personnel, equipment, and legal regulations that cover only new buildings, creating a gap between policy and actual enforcement capacity. Based on these findings, this research proposes a sustainable urban environmental management framework for semi-urban transition areas through 3) two main policy recommendations (1) developing municipal ordinances to be genuinely enforceable and

to cover existing establishments, not just new buildings, and (2) elevating public participation from the status of “service recipients” to “participants in decision-making,” through volunteer networks and public forums, systematically and continuously. Both recommendations reflect that sustainable urban environmental management in transition areas requires both legal authority and public participation in order to sustainably close the gap between policy and practice.

Keywords: Environmental management , Sustainable city , Local environmental administration, Nong Samet Subdistrict Municipality

บทนำ

การขยายตัวของสังคมเมือง (Urbanization) ถือเป็นแนวโน้มที่โลก กำลังเผชิญในศตวรรษที่ 21 องค์การสหประชาชาติคาดการณ์ว่าภายในปี ค.ศ. 2050 โลกจะมีประชากรเมืองถึง 2.4 พันล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 66 ของประชากรโลก โดยทวีปเอเชียและแอฟริกาจะมีอัตรา การขยายตัวของความเป็นเมืองสูงที่สุด สำหรับประเทศไทยมีการขยายตัวของความเป็นเมือง อย่างต่อเนื่อง โดยปัจจุบันมีประชากรเมือง ประมาณร้อยละ 50 และคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นกว่า ร้อยละ 73 ในปี 2050 (Institute for population and social research, 2018; Office of Knowledge Management and Development, n.d.) การกลายเป็นเมืองนั้นนำมาซึ่งทั้งโอกาสและความท้าทาย ในด้านหนึ่ง เมืองเป็นศูนย์กลาง ในการสร้างมูลค่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมของโลก โดยมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 80 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมโลก (McKinsey global institute, 2011; UN-Habitat, 2011, as cited in Office of Knowledge Management and Development, n.d.) การขยายตัวของเมืองที่ผ่านมาก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและรายได้ การบริการขั้นพื้นฐาน ที่ไม่ทั่วถึง และการขาดแคลนที่อยู่อาศัยอันเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานจำนวนมาก

สถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของไทย ปัจจุบันยังคงประสบทั้งปัญหาขยะมูลฝอย มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศที่มีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้นตามการขยายตัวของเมือง (Office of natural resources and environmental policy and planning, 2024) การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน แนวคิดนี้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development goals: SDGs) ของสหประชาชาติ ซึ่งเป้าหมายที่ 11 คือการสร้างเมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ให้มีความปลอดภัยทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน (Chayanon, 2022) การปกครองท้องถิ่นในปัจจุบันเผชิญสถานการณ์จากการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยจากชนบทสู่สังคมเมืองและอุตสาหกรรมทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ ขยะ และการปนเปื้อนสารเคมี ซึ่งกระทบต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของชุมชน แม้การจัดการสิ่งแวดล้อมยังคงรวมศูนย์อยู่ที่ราชการส่วนกลาง แต่ระบบนี้ขาดประสิทธิภาพ ล่าช้า และไม่เข้าใจความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใกล้ชิดประชาชนจึงจำเป็นต้องมีบทบาทสำคัญในการจัดบริการสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อรองรับปัญหาและอุปสรรคใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น (Jarusombat, 2010)

เทศบาลตำบลหนองเสม็ดได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการเป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กับการพัฒนาสาธารณูปโภคและคุณภาพชีวิต อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพื้นที่

กำลังเผชิญกับปัญหาเชิงรูปธรรมอันเป็นผลมาจากการจัดการพัฒนาเมืองที่ขาดความยั่งยืน การขยายตัวของชุมชนที่ต่อเนื่องมาจากเขตเทศบาลเมืองตราด ประกอบกับการตั้งสถานประกอบการและการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โดยตรง การจัดการขยะมูลฝอยจัดเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด เนื่องจากปริมาณขยะมูลฝอยที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามอัตราการบริโภคของประชากร ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการคัดแยกขยะจากแหล่งกำเนิดอย่างถูกวิธี ส่งผลให้เกิดการทิ้งขยะมูลฝอยแบบรวม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการบริหารจัดการและการกำจัดอย่างเป็นระบบ ทำให้ประสิทธิภาพของกระบวนการกำจัดขยะโดยรวมลดลง ปัญหาขยะมูลฝอยที่สะสมเกินขีดความสามารถจัดการได้ถูกลำเลียงจากครัวเรือนสู่พื้นที่สาธารณะ และก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมพิชทางน้ำและอากาศ โดยขยะที่อุดตันแหล่งน้ำธรรมชาติทำให้น้ำเน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตร เช่น สวนทุเรียน สวนเงาะ และเมื่อกระแสน้ำไหลลงสู่ทะเลยังกระทบระบบนิเวศทางทะเลและอาชีพประมงของชุมชน แม้เทศบาลตำบลหนองเสม็ดจะมีการส่งเสริมการคัดแยกขยะ เช่น โครงการธนาคารขยะ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากความยากในการปลูกฝังพฤติกรรมอย่างทั่วถึง และการเพิ่มขึ้นของประชากรแฝงและการย้ายถิ่นฐาน ทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ยังคงเป็นเรื่องที่ยากที่ต้องดำเนินการต่อไป

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาว่า สถานการณ์การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในปัจจุบันของเทศบาลตำบลหนองเสม็ดเป็นอย่างไร และมีความท้าทายในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืนอะไรบ้าง การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืนของเทศบาลตำบลหนองเสม็ดให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และเป้าหมายการพัฒนาประเทศในระยะยาวต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
2. เพื่อวิเคราะห์การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
3. เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืนของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืน: กรณีศึกษา เทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด ผู้วิจัยได้สืบค้นและทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วสังเคราะห์เข้าด้วยกันเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย โดยนำเสนอตามลำดับหัวข้อดังนี้ หัวข้อ 1-3 เป็นกลุ่มแนวคิดที่ร่วมกันกำหนดเป้าหมายของการพัฒนา คือ แนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน หัวข้อ 4-6 เป็นกลุ่มแนวคิดที่ร่วมกันอธิบายกลไกการขับเคลื่อนเป้าหมายดังกล่าวสู่การปฏิบัติในระดับท้องถิ่น คือ แนวคิดนโยบายสาธารณะ แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน และบทบาทของเทศบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อม และหัวข้อ 7 งานวิจัย

ที่เกี่ยวข้อง ใช้ตรวจสอบว่าปัจจัยความสำเร็จที่พบจริงในพื้นที่ต่าง ๆ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีข้างต้น และชี้ให้เห็นช่องว่างความรู้ที่งานวิจัยนี้จะเข้าไปเติมเต็ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน

การนิยามคำว่า “เมือง” ในทางวิชาการมีหลายมิติที่เสริมกันมากกว่าจะขัดแย้งกัน Royal Institute (1995) ให้นิยามเชิงการปกครองว่าเมืองคือเขตชุมชนที่เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ขณะที่ Charoenmuang (1998) ขยายมุมมองด้วยหลักสากล 4 วิธีสำหรับนิยามความเป็นเมือง เช่น จำนวนประชากรและความหนาแน่น ซึ่งสอดคล้องกับนิยามตามกฎหมายไทยที่กำหนดเขตเทศบาลเป็น 3 ระดับ ได้แก่ เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร โดยใช้เกณฑ์ประชากรและความหนาแน่นแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาร่วมกันจะเห็นว่านิยามทั้งสามมีฐานคิดร่วมกัน คือ ผูกความเป็นเมืองไว้กับโครงสร้างการปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่งานวิจัยนี้เลือกใช้เทศบาลตำบลหนองเสม็ดเป็นหน่วยวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม นิยามเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะอธิบาย “คุณภาพ” ของความเป็นเมือง จึงต้องอาศัยแนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนของ Department of Environmental Quality Promotion (2018) ที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ เมืองอยู่ดี คนมีสุข สิ่งแวดล้อมยั่งยืน และเทศบาลแห่งการเรียนรู้และการบริหารจัดการที่ดี องค์ประกอบทั้งสี่นี้เชื่อมนิยามเชิงโครงสร้าง (เมือง = หน่วยปกครอง) เข้ากับเป้าหมายเชิงคุณภาพ (เมือง = คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม) โดยมี “การบริหารจัดการที่ดี” ของเทศบาลเป็นกลไกกลางที่เชื่อมทุกองค์ประกอบเข้าด้วยกัน งานวิจัยนี้จึงเลือกสนใจมิติสิ่งแวดล้อมยั่งยืนผ่านกลไกการบริหารจัดการของเทศบาลเป็นแกนหลักของการศึกษา

2. แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

เมื่อกำหนดสิ่งแวดล้อมยั่งยืนเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของเมืองน่าอยู่ตามข้อ 1 ข้างต้นแล้ว ต่อมาคือจะบริหารจัดการอย่างไรและวัดผลด้วยตัวชี้วัดใด Department of Environmental Quality Promotion (2022a) เสนอหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยึดประชาชนเป็นฐาน ครอบคลุมประเด็นขยะ น้ำเสีย คุณภาพอากาศ และพื้นที่สีเขียว สอดคล้องกับแนวคิดเมืองสีเขียวที่พัฒนาโดย Economist Intelligence Unit และ Siemens ซึ่งกำหนดดัชนีประเมินเมือง 8 องค์ประกอบ 29 ตัวชี้วัด (Chotithong, 2015) ความสอดคล้องของทั้งสองแหล่ง สะท้อนว่าประเด็นหลักของการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง คือ พลังงาน การจัดการของเสีย การจัดการน้ำ และคุณภาพอากาศ งานวิจัยนี้จึงอาศัยประเด็นดังกล่าวกำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ที่ 3 ประเด็นหลักที่ปรากฏจริงในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองเสม็ด ได้แก่ มลพิษทางน้ำและอากาศ ของเสียหรือขยะมูลฝอย และพื้นที่สีเขียว สำหรับพื้นที่สีเขียวโดยเฉพาะ การจำแนกออกเป็น 6 ประเภท ทั้งพื้นที่สีเขียวสาธารณะ พื้นที่สีเขียวอรรถประโยชน์ พื้นที่สีเขียวริ้วทางตามแนวสาธารณูปการ พื้นที่สีเขียวเพื่อเศรษฐกิจชุมชน พื้นที่สีเขียวธรรมชาติ และพื้นที่สีเขียวที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2023) ช่วยขยายกรอบการวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้จากมุมมองเชิงปริมาณไปสู่มุมมองเชิงหน้าที่ ทำให้การวิเคราะห์การจัดการพื้นที่สีเขียวของเทศบาลตำบลหนองเสม็ดในชั้นถัดไปมีกรอบเชิงคุณภาพรองรับ ไม่ใช่เพียงการนับขนาดหรือจำนวนพื้นที่

3. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ทั้งแนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนในข้อ 1 และแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในข้อ 2 ข้างต้นมีรากฐานร่วมกันจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อตอบปัญหาความขัดแย้งระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับการรักษาสีเขียวอันนำไปสู่การทำลายป่าไม้ ปัญหาแหล่งน้ำดินเสื่อมคุณภาพ และปัญหาสังคมเศรษฐกิจตามมา (Ministry of Natural Resources and Environment,

2013) ตั้งแต่การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ณ กรุงสต็อกโฮล์ม จนถึงข้อเสนอของ คณะกรรมาธิการบริตันแลนด์ ได้วางหลักการสำคัญว่าการพัฒนาเศรษฐกิจต้องดำเนินควบคู่กับการรักษา สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล หลักการสมดุลสามเสาหลัก คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พบทั้งนิยามเมือง น่าอยู่อย่างยั่งยืนในข้อ 1 และหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในข้อ 2 จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ใช่แนวคิดที่แยกขาดจากสองแนวคิดแรก หากแต่เป็นรากฐานเชิงหลักการที่ทำให้ทั้งสองแนวคิดมีทิศทาง เดียวกัน และเป็นที่มาโดยตรงของกรอบแนวคิดในงานวิจัยนี้ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป้าหมายที่ 11 ว่าด้วยการสร้างเมืองและการตั้งถิ่นฐานของ มนุษย์ให้มีความปลอดภัย ทัวถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และยั่งยืน

4. แนวคิดนโยบายสาธารณะ

นโยบายสาธารณะ เป็นเครื่องมือการเปลี่ยนเป้าหมายเชิงหลักการให้เป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม Yavaprabhas (2002) นิยามว่าเป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐบาลทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ขณะที่ Ketsuwan (2007) อธิบายเพิ่มเติมว่าเป็นแนวทางปฏิบัติที่รัฐบาลเลือกดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา สาธารณะและบรรลุผลประโยชน์ร่วมกัน โดยอาศัยความคิดและความรู้ที่มีเหตุผล ทั้งสองนิยามย้าว่านโยบาย สาธารณะคือ การเลือกของรัฐบาล รวมถึงการเลือกที่จะไม่ทำด้วย และในปัจจุบันขยายขอบเขตครอบคลุมถึง บทบาทของภาคสังคมไม่ใช่เฉพาะภาครัฐเท่านั้น การวิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบล หนองเสม็ดต้องพิจารณาทั้งสิ่งที่เทศบาลทำและสิ่งที่ยังไม่ได้ทำควบคู่กัน สำหรับกระบวนการนโยบาย งานวิจัย นี้ใช้กรอบวงจรนโยบาย 5 ขั้นตอน (Phrakhru Palad Suwatthana Phromjariyakhun, 2023) ได้แก่ การก่อตัวนโยบาย การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผล นโยบาย เป็นกรอบวิเคราะห์กระบวนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลหนองเสม็ดในชั้นถัดไป ของการวิจัย

5. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

องค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้กระบวนการนโยบายตามข้อ 4 ขยับเคลื่อนได้จริงในทางปฏิบัติ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน Sribua-iam et al. (2002) นิยามว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการ ตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของตน ผ่านรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่การให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การร่วมวางแผนและปฏิบัติ ไปจนถึงการควบคุมโดยตรงจาก ประชาชนเอง สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของ Uwanoo and Bureekul (2005) ที่เน้น การกระจายอำนาจการตัดสินใจจากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่ประชาชนโดยรวม เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสแสดงอิทธิพล ต่อกิจกรรมสาธารณะได้อย่างเท่าเทียม แนวคิดนี้เชื่อมโยงกับนโยบายสาธารณะในข้อ 4 โดยตรง กล่าวคือเป็น ขั้นตอนหนึ่งในวงจรนโยบาย โดยเฉพาะขั้นการก่อตัวนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ และยังเชื่อมต่อไป ยังบทบาทของเทศบาล ข้อจำกัดด้านทรัพยากรของเทศบาลขนาดเล็กที่ไม่สามารถพึ่งพางบประมาณและ บุคลากรจากราชการส่วนกลางได้เต็มที่ ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่งานวิจัยนี้ ให้ความสำคัญควบคู่ไปกับบทบาทของเทศบาล

6. บทบาทของเทศบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินนโยบายและประสานการมีส่วนร่วมของประชาชนตามข้อ 4 และข้อ 5 ในระดับพื้นที่ คือ เทศบาลเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้นตามหลักการกระจายอำนาจ เพื่อให้ ประชาชนมีสิทธิปกครองตนเองตามพระราชบัญญัติเทศบาล ค.ศ. 1953 (Watthanasuk, 2025) โดยมีหน้าที่ จัดบริการสาธารณะครอบคลุมหลายมิติ ทั้งด้านสุขภาพ การจัดการขยะและน้ำเสีย การศึกษา การดูแลกลุ่ม

เปราะบาง และโครงสร้างพื้นฐาน สอดคล้องกับ Jarusombat (2010) ที่ระบุว่าการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยเริ่มเป็นรูปธรรมตั้งแต่ปี ค.ศ. 1999 ตามรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1997 และดำเนินต่อเนื่องภายใต้รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 2007 ทั้งด้านอำนาจหน้าที่และการจัดสรรภาษี อย่างไรก็ตาม นักคิดทั้งสองรายชี้ตรงกันว่า การกระจายอำนาจดังกล่าวยังคงดำเนินไปไม่เต็มรูปแบบ เนื่องจากงานด้านสิ่งแวดล้อมยังคงกระจุกตัวอยู่ที่ราชการส่วนกลาง ก่อให้เกิดความล่าช้าและขาดความเข้าใจความต้องการของท้องถิ่น (Jarusombat, 2010) ข้อค้นพบร่วมกันนี้เชื่อมโยงโดยตรงกับสถานการณ์จริงของพื้นที่ศึกษา กล่าวคือ เทศบาลตำบลหนองเสม็ดมีวิสัยทัศน์และความตั้งใจที่ชัดเจนในการเป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน แต่ยังมีข้อจำกัดด้านอำนาจและทรัพยากรในการนำนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นว่ากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีในข้อ 4-6 ข้างต้นสอดคล้องกับปัจจัยความสำเร็จที่พบจริงในพื้นที่ต่าง ๆ Chan-in (2015) พบว่าเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี ประสบความสำเร็จจากการยึดหลักธรรมาภิบาลทั้ง 7 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับมิติการบริหารจัดการที่ดีในแนวคิดเมืองน่าอยู่ตามข้อ 1 Khunrod (2020) พบว่าเทศบาลตำบลเกาะคาประสบความสำเร็จจากปัจจัยด้านนโยบาย การขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วม และมาตรการจูงใจ สอดคล้องกับ Sarakan (2020) ที่ระบุว่าเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ประสบความสำเร็จจากนโยบายของผู้บริหาร เครือข่ายความร่วมมือ และการปฏิบัติต่อเนื่อง ส่วน Thiangphunwong (2021) พบว่าเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี พัฒนาได้ดีจากการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและบทบาทของผู้นำชุมชน เมื่อสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นปัจจัยความสำเร็จร่วม 4 ประการที่ปรากฏซ้ำในบริบทที่แตกต่างกัน ได้แก่ (1) นโยบายและความมุ่งมั่นของผู้บริหารท้องถิ่น (2) เครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน (3) การมีส่วนร่วมของประชาชน และ (4) ความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ปัจจัยที่สอดคล้องโดยตรงกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีในข้อ 4-6 ข้างต้น จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันความสมเหตุสมผลของกรอบแนวคิดที่งานวิจัยนี้เลือกใช้ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องล้วนศึกษาเทศบาลที่มีศักยภาพด้านงบประมาณและบุคลากรค่อนข้างสูง เช่น เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ และเทศบาลเมืองพนัสนิคม จึงยังขาดการศึกษาเชิงลึกในบริบทของเทศบาลตำบลขนาดเล็กถึงขนาดกลางที่มีทรัพยากรจำกัดกว่า ทั้งที่เทศบาลกลุ่มนี้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ของประเทศ และกำลังเผชิญแรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองไม่ต่างจากเทศบาลขนาดใหญ่

จากการทบทวนวรรณกรรมทั้ง 7 ข้อข้างต้น งานวิจัยนี้จึงบูรณาการแนวคิดทั้งหมดเข้าเป็นกรอบแนวคิดเดียวที่เป็นเนื้อเดียวกัน โดยใช้แนวคิดในข้อ 1-3 คือ เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ร่วมกันกำหนดเป้าหมายของการศึกษา คือ สิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืนในสามประเด็น ได้แก่ มลพิษ ของเสีย และพื้นที่สีเขียว ขณะที่แนวคิดในข้อ 4-6 คือ แนวคตินโยบายสาธารณะ แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน และบทบาทของเทศบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อม ร่วมกันอธิบายกลไกที่จะขับเคลื่อนเป้าหมายดังกล่าวให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ผ่านวงจรรายนโยบาย 5 ขั้นตอนที่มีเทศบาลเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักและประชาชนเป็นหุ้นส่วนสำคัญ โดยมีปัจจัยความสำเร็จเชิงประจักษ์ 4 ประการจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในข้อ 7 เป็นกรอบตรวจสอบผล กรอบแนวคิดที่บูรณาการนี้จะถูกนำไปใช้ศึกษาสถานการณ์และบทบาทของเทศบาลตำบลหนองเสม็ดในการจัดการมลพิษ ของเสีย และพื้นที่สีเขียว อันจะช่วยให้เพิ่มเติมช่องว่างความรู้ในบริบทของเทศบาลตำบลขนาดกลางที่มีทรัพยากรจำกัด และนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ เทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด ได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร โดยศึกษาวิเคราะห์ 1) เอกสารปฐมภูมิ เช่น เอกสารการประชุม รายงานการประชุม แผนพัฒนาท้องถิ่น รายงานการประชุมสภาเทศบาลตำบลหนองเสม็ด ข้อมูลเหล่านี้เป็นหลักฐานโดยตรงที่สะท้อนการดำเนินงานและนโยบายของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด 2) เอกสารทุติยภูมิ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ข้อมูลด้านแนวคิดทฤษฎี เพื่อกำหนดกรอบการศึกษาและประเด็นสำคัญ ข้อมูลด้านนโยบายและแผนงาน เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนงาน และโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อวิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานและข้อจำกัด และข้อมูลของกรณีศึกษา เป็นการรวบรวมข้อมูลเฉพาะของเทศบาลตำบลหนองเสม็ดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม รวมถึงข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ ข้อมูลประชากร ลักษณะทางกายภาพ ปัญหาและสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่สำคัญในพื้นที่ การดำเนินงานที่ผ่านมา ผลกระทบที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ตีความข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจและให้ความหมายแก่วิธีการที่ได้จากเอกสารดังกล่าว จากนั้นมีการเก็บข้อมูลภาคสนามใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการเสวนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย นายกเทศมนตรีตำบลหนองเสม็ด กำนันตำบลหนองเสม็ด สมาชิกสภาเทศบาล เจ้าหน้าที่เทศบาลที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิ่งแวดล้อม ผู้ใหญ่บ้าน ประธานและสมาชิกอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก และประชาชนในพื้นที่ รวม 36 คน คัดเลือกด้วยวิธีเจาะจง ส่วนผู้เข้าร่วมการเสวนากลุ่มจำนวน 14 คน จากตัวแทนภาคประชาชน ตัวแทนกลุ่มอาสาสมัคร ตัวแทนผู้นำชุมชน และตัวแทนผู้ประกอบการในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้ศึกษาสถานการณ์และแนวทางการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนของเทศบาลตำบลหนองเสม็ดในเชิงลึกจากมุมมองและประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2) แนวทางการสนทนากลุ่ม ใช้ศึกษาการแลกเปลี่ยนมุมมองในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนและบทบาทของเทศบาลในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้า ทั้งด้านข้อมูล และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้นำมาวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) (Chantavanich, 2020) โดยผู้วิจัยดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้ 1) ถอดคำสัมภาษณ์และบันทึกภาคสนามแบบคำต่อคำ แล้วอ่านข้อมูลทั้งหมดร่วมกับข้อมูลเอกสารเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของปรากฏการณ์ 2) ให้รหัสข้อมูลเบื้องต้น (Open coding) แก่ข้อความที่มีนัยสำคัญที่ละประโยคหรือย่อหน้า โดยยึดวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ข้อเป็นเกณฑ์ตั้งต้นในการกำหนดรหัส เช่น รหัสการเผาต่อซึ่งข้าวน้ำเสียจากร้านอาหาร ถึงขยะเปียก และเทศบาลผู้ใดควบคุมน้ำเสีย 3) จัดกลุ่มรหัสที่มีความหมายใกล้เคียงกันเข้าเป็นหมวดหมู่ย่อย แล้วรวมหมวดหมู่ย่อยที่สัมพันธ์กันเข้าเป็นหมวดหมู่หลักตามกรอบแนวคิดของการวิจัย เช่น รหัสด้านมลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ และขยะครัวเรือนถูกจัดรวมเป็นหมวดหมู่ปัญหามลพิษและของเสีย ส่วนรหัสด้านเทศบาลผู้ใดและมาตรการต่าง ๆ ถูกจัดรวมเป็นหมวดหมู่การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ผู้วิจัยเปรียบเทียบรหัสและหมวดหมู่ระหว่างแหล่งข้อมูลทั้งเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการเสวนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง (Constant comparison) เพื่อตรวจสอบความครอบคลุมและความสอดคล้องกันของหมวดหมู่ หากพบข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกับหมวดหมู่เดิมจะทบทวนนิยามหรือสร้างหมวดหมู่ใหม่ขึ้น และ 4) เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหมวดหมู่เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล เช่น เชื่อมโยงหมวดหมู่ การเปลี่ยนผ่านสู่ชุมชนกิ่งเมือง กับหมวดหมู่ปัญหามลพิษและของเสีย

แล้วตีความสร้างข้อสรุปเชิงคุณภาพตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย แล้วนำเสนอผลการเขียนแบบเชิงพรรณนาประกอบคำให้สัมภาษณ์ที่ตรงประเด็นเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อสรุป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์มีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ผลการศึกษาพบว่า เทศบาลตำบลหนองเสม็ดกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากชุมชนเกษตรกรรมสู่ชุมชนกึ่งเมือง เป็นผลจากการเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการและสถานศึกษารวม 19 แห่ง ประกอบกับจำนวนหลังคาเรือนที่เพิ่มขึ้นจาก 3,484 หลัง ในปี ค.ศ. 2011 เป็น 5,103 หลัง ในปี ค.ศ. 2025 หรือเพิ่มขึ้นถึง 1,619 หลัง ในรอบ 14 ปี (Department of Provincial Administration, 2011, 2025) โดยเฉพาะการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรรในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านเกาะกันเกรา การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ดังกล่าวก่อให้เกิดสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองใน 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ปัญหามลพิษและของเสีย และ 2) ปัญหาพื้นที่สีเขียว ดังนี้

1) ปัญหามลพิษและของเสีย ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) มลพิษทางอากาศ เกิดจากการเผาตอซังข้าวและเผาขยะในพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่รกร้างของเกษตรกรดั้งเดิม ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้านจัดสรรที่ตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่นาข้าว รวมถึงฝุ่นละอองและเสียงรบกวนจากรถบรรทุกดินที่วิ่งหนาแน่นในช่วงฤดูแล้งระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงพฤษภาคม 2) มลพิษทางน้ำ เกิดจากสารเคมีกำจัดวัชพืชและยาฆ่าแมลงที่ไหลซึมลงคลองที่เชื่อมต่อกันทั้ง 7 หมู่บ้าน น้ำเค็มที่รุกไล่พื้นที่เกษตรและน้ำทิ้งจากร้านอาหารที่มีคราบไขมันปนเปื้อนซึ่งไม่ผ่านการบำบัดจนอุดตันท่อระบายน้ำ 3) ขยะครัวเรือน มีปริมาณและความหลากหลายของประเภทขยะเพิ่มขึ้นตามการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรร โดยเฉพาะขยะขนาดใหญ่ที่ย่อยสลายยากและไม่มีจุดทิ้งที่ชัดเจน รวมถึงขยะเปียกที่ยังขาดการคัดแยกอย่างทั่วถึง และ 4) มูลฝอยในพื้นที่สาธารณะ พบการทิ้งขยะลงคลองท่าตะเภาโดยตรงจนกระทบต่ออาชีพประมงพื้นบ้านและขยะจากพื้นที่ใกล้เคียงที่นำมาทิ้งผ่านถนนสายหลัก 3 เส้นทาง ซึ่งเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยากเนื่องจากอยู่นอกอำนาจการดูแลของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด

2) ปัญหาพื้นที่สีเขียว ประกอบด้วย 2 ด้าน ได้แก่ 1) สวนสาธารณะ บริเวณอ่างเก็บน้ำเขาระก้าตอนล่าง หรือ “สระสี่เหลี่ยม” ซึ่งเป็นพื้นที่พักผ่อน แต่พบปัญหาพฤติกรรมกรทิ้งขยะไม่ถูกที่ของผู้ใช้บริการ ขยะปลิวลงสู่แหล่งน้ำและข้อจำกัดของมาตรการจัดเก็บและทำความสะอาดที่ยังไม่ทันกับปริมาณขยะที่เกิดขึ้นใหม่ทุกวัน และ 2) พื้นที่สีเขียวสาธารณะ บริเวณโหล่งทางริมคลองชลประทานและรอบสำนักงานเทศบาลซึ่งยังขาดราวกันบังในบางช่องและมีแสงสว่างไม่เพียงพอในเวลากลางคืน ก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านความปลอดภัย ประกอบกับมีขยะตกค้างในระบบรางคลองชลประทานที่ส่งกลิ่นรบกวนผู้ใช้พื้นที่

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ผลการศึกษาพบว่า เทศบาลตำบลหนองเสม็ดดำเนินมาตรการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องในทุกประเด็น แต่ยังพบข้อจำกัดร่วมกัน คือมาตรการส่วนใหญ่เป็นการตั้งรับและอาศัยการขอความร่วมมือมากกว่าการบังคับใช้ที่มีผลจริงจึง ดังนี้ 1) ด้านมลพิษทางอากาศ เทศบาลตำบลหนองเสม็ดเปิดช่องทางรับแจ้ง

เหตุหลายช่องทาง เช่น กลุ่มไลน์ประจำหมู่บ้าน ระบบการแจ้งเหตุออนไลน์ จากนั้นประสานงานส่งรถบรรทุกน้ำระงับเหตุการณ์เผาโดยเร็ว เพื่อไม่ให้ไฟลุกลามและลดปัญหาฝุ่นที่จะกระจายไปรบกวนบ้านเรือนใกล้เคียง และกำหนดมาตรการสำหรับผู้ประกอบการรถขนดิน ให้ล้างล้อทุกครั้งก่อนออกจากพื้นที่ การคลุมดินด้วยผ้าใบทำความสะอาดถนน เทศบาลยังไม่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่ของตนเอง แต่อาศัยประกาศของจังหวัดที่ห้ามเผาไร่ นา ชยะ และการเผาในที่โล่งทุกประเภทเป็นเครื่องมือหลัก เมื่อเกิดเหตุขึ้นเทศบาลตำบลหนองเสม็ดทำได้เพียงเข้าระงับเหตุและส่งเรื่องต่อให้จังหวัดดำเนินการ ทำให้การจัดการขาดความคล่องตัวและไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเด็ดขาดและขาดงบประมาณในการสนับสนุนทางเลือกอื่นแทนการเผา เช่น จุลินทรีย์ย่อยสลายตอซังฟางข้าว 2) ด้านมลพิษทางน้ำ เทศบาลตำบลหนองเสม็ดออกเทศบัญญัติว่าด้วยการติดตั้งบ่อดักไขมันบำบัดน้ำเสียในอาคาร ค.ศ. 2022 จัดกิจกรรมเก็บขยะในคลองชลประทานและคลองท่าตะเภาเป็นประจำ และลงพื้นที่ในคำแนะนำร้านอาหารเดิมโดยสมัครใจแต่เทศบัญญัติบังคับใช้ได้เฉพาะอาคารก่อสร้างใหม่ ร้านเก่าและบ้านเรือนทั่วไปยังอยู่นอกข้อบังคับ และเทศบาลตำบลหนองเสม็ดยังขาดบุคลากรเฉพาะด้านในการตรวจสอบสารเคมีทางการเกษตร 3) ด้านขยะครัวเรือน เทศบาลตำบลหนองเสม็ดร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลกตำบลหนองเสม็ด (อถล.) แจกจ่ายถังขยะเปียกลดโลกร้อน 300 ถังครอบคลุมทั้ง 7 หมู่บ้าน และอาศัยที่ดินเอกชนเป็นจุดรวบรวมขยะขนาดใหญ่ชั่วคราว แต่การแก้ปัญหาดังกล่าวยังไม่มีความแน่นอนในระยะยาว และถังขยะเปียกใช้ได้ผลจำกัดเฉพาะครัวเรือนที่มีพื้นที่เพียงพอการพูดเรื่องเดียวกันควรอยู่ประโยคติดกัน 4) ด้านมูลฝอยในพื้นที่สาธารณะ เทศบาลตำบลหนองเสม็ดจัดกิจกรรมเก็บขยะริมคลองร่วมกับผู้นำชุมชนและนักเรียน ปรับตำแหน่งถังขยะและส่งเสริมแนวคิดหมู่บ้านปลอดถังขยะนำร่องในหมู่บ้านสุวรรณโชติ แต่ปัญหาขยะจากพื้นที่ใกล้เคียงยังคงเกิดซ้ำ 5) ด้านสวนสาธารณะ เทศบาลตำบลหนองเสม็ดเพิ่มความถี่การทำความสะอาดเป็นทุกวันจันทร์ถึงศุกร์ เพิ่มจุดวางถังขยะ และกำหนดข้อห้ามจำหน่ายและดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ แต่ยังพบขยะใหม่เกิดขึ้นทุกเช้า สะท้อนว่าการเพิ่มรอบการจัดเก็บเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอหากขาดจิตสำนึกของผู้ใช้พื้นที่ 6) ด้านพื้นที่สีเขียวสาธารณะ เทศบาลตำบลหนองเสม็ดดูแลความสะอาดริมคลองชลประทาน ตรวจสอบอุปกรณ์ออกกำลังกาย ปลุกต้นไม้เพิ่มเติมและดำเนินการกิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ร่วมกันกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลกตำบลหนองเสม็ด (อถล.) แต่ปัญหาแสงสว่างไม่เพียงพอยังแก้ไขได้เพียงบางส่วน เนื่องจากพื้นที่บางส่วนอยู่นอกเขตความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด

3. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืนของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ผลการศึกษาพบว่า ข้อเสนอเชิงนโยบายแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการลดมลพิษและของเสีย และ 2) ด้านการเพิ่มพื้นที่สีเขียวสาธารณะ โดยทั้งสองด้านควรดำเนินการผ่านกระบวนการนโยบายครบ 5 ขั้นตอน คือ การก่อตัวของนโยบาย การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบาย ดังนี้

1) ด้านการลดมลพิษและของเสีย เทศบาลตำบลหนองเสม็ดควรออกเทศบัญญัติควบคุมการเผาในที่โล่งที่มีผลบังคับใช้จริง กำหนดช่วงเวลาและพื้นที่ห้ามเผาโดยเด็ดขาดพร้อมพัฒนาช่วงทางแจ้งเหตุออนไลน์ที่ตอบสนองรวดเร็ว สำหรับมลพิษทางน้ำควรขยายผลเทศบัญญัติว่าด้วยการติดตั้งบ่อดักไขมันบำบัดน้ำเสียในอาคาร ค.ศ. 2022 ให้ครอบคลุมสถานประกอบการเดิมโดยกำหนดกรอบเวลาที่ชัดเจน ด้านขยะครัวเรือนควรจัดตั้งจุดรับขยะขนาดใหญ่ถาวรและขยายแนวคิดหมู่บ้านปลอดถังขยะให้ครบทุกหมู่บ้าน ส่วนมูลฝอยในพื้นที่สาธารณะควรทำข้อตกลงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นข้างเคียงเพื่อแก้ปัญหาขยะร่อยต่อระหว่างตำบล

2) ด้านการเพิ่มพื้นที่สีเขียวสาธารณะ เทศบาลตำบลหนองเสม็ดควรวางแผนพัฒนาสวนสาธารณะระยะกลาง 3-5 ปี จัดงบประมาณติดตั้งแสงสว่างตลอดแนวเส้นทางออกกำลังกาย ออกระเบียบการใช้พื้นที่สาธารณะที่มีบึงโหล่งชัดเจน ประสานโครงการชลประทานตราดติดตั้งราวกันบริเวณจุดเสี่ยงริมคลองชลประทานและบรรจุแผนพัฒนาพื้นที่สีเขียวไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น 5 ปี เพื่อให้มีกรอบงบประมาณและทิศทางที่ชัดเจน ทั้งนี้ ทั้งสองด้านควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านเครือข่ายกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลกตำบลหนองเสม็ด (ออล.) และกิจกรรมที่ดึงเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้การดูแลสิ่งแวดล้อมของชุมชนเกิดขึ้นได้จริงและต่อเนื่องในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยพบว่า สถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด เกิดจากความไม่สอดคล้องกันระหว่างวิถีเกษตรกรรมดั้งเดิมกับวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยใหม่ในหมู่บ้านจัดสรร ทั้งปัญหาการเผาตอซังข้าว น้ำทิ้งจากร้านอาหารที่เพิ่มขึ้นตามการขยายตัวของชุมชน และขยะครัวเรือนที่เพิ่มปริมาณตามจำนวนครัวเรือนที่เติบโตขึ้นถึง 1,619 หลังในรอบ 14 ปี ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองของ Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning (2019) และ Bamrungsuk (2012) ที่ระบุว่าลักษณะประชากรที่เปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเป็นปัจจัยที่สำคัญที่กำหนดรูปแบบและความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองและยังสอดคล้องกับแนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนของ Department of Environmental Quality Promotion (2018) ระบุว่าเมืองจะบรรลุความน่าอยู่ได้ต่อเมื่อการเติบโตของชุมชน สอดคล้องกับการพัฒนาระบบสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเทศบาลตำบลหนองเสม็ดขยายในฐานะพื้นที่รองรับการเติบโตของเทศบาลเมืองตราด โดยที่ระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ระบบระบายน้ำและระบบบำบัดน้ำเสีย ยังพัฒนาตามไม่ทัน ดังงานวิจัยของ Bamrungsuk (2012) ที่พบว่าจำนวนประชาชนที่เพิ่มขึ้น การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเป็นสาเหตุหลักของปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเมือง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Phrompakping et. al., (2019) ที่พบว่าพื้นที่ที่ประชากรหนาแน่นขึ้นและมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลายมักเผชิญปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อนเพราะโครงสร้างพื้นฐานพัฒนาตามไม่ทัน ดังนั้น การแก้ไขปัญหามลพิษของพื้นที่ในลักษณะนี้จึงต้องคำนึงถึงบริบทเฉพาะของการเปลี่ยนผ่านจากชนบทสู่กึ่งเมือง มากกว่าการนำมาตรการที่ใช้ในเขตเมืองขนาดใหญ่มาใช้โดยตรง

หากพิจารณาความไม่สอดคล้องกันดังกล่าวสะท้อนความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างกลุ่มผู้อยู่อาศัยเดิมกับกลุ่มผู้อยู่อาศัยใหม่ในหมู่บ้านจัดสรรอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ กลุ่มเกษตรกรดั้งเดิมมีวิถีการผลิตที่ผูกติดกับที่ดินทำกินและแบบแผนการเกษตร เช่น การเผาตอซังเพื่อเตรียมแปลงนา ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดมาก่อนการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรร ขณะที่กลุ่มผู้อยู่อาศัยใหม่ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานภายหลัง มีอำนาจต่อรองทั้งในฐานะทางเศรษฐกิจและการใช้ช่องทางร้องเรียนที่เป็นทางการ เช่น กลุ่มไลน์ประจำหมู่บ้านและระบบแจ้งเหตุออนไลน์ ส่งผลให้เสียงร้องเรียนของกลุ่มผู้อยู่อาศัยใหม่มีน้ำหนักต่อการกำหนดวาระเชิงนโยบายมากกว่า จะเห็นได้จากมาตรการของเทศบาลที่มุ่งเข้าระงับเหตุเผาและออกประกาศห้ามเผาเป็นหลัก แต่กลับไม่มีมาตรการรองรับหรือทางเลือกในการปรับวิถีการผลิตให้แก่เกษตรกรดั้งเดิมควบคู่กันไป ความเหลื่อมล้ำยังสะท้อนความไม่สมดุลของผลกระทบสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เกษตรกรดั้งเดิมเป็นทั้งผู้ก่อผลกระทบจากการเผาและผู้ได้รับผลกระทบจากน้ำเสียและขยะของสถานประกอบการที่เกิดขึ้นใหม่ไปพร้อมกัน แต่กลับไม่มีช่องทางหรือกลไกที่เป็นทางการในการสื่อสารข้อจำกัดและความจำเป็นของตนเองต่อเทศบาลเทียบเท่ากลุ่มผู้อยู่อาศัย

ใหม่ ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างนี้จึงไม่ใช่เพียงความแตกต่างของวิถีชีวิตสองแบบ แต่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงสิทธิและอำนาจในการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เกิดขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งเทศบาลยังไม่มีเครื่องมือเชิงนโยบายที่ออกแบบมาเพื่อไกล่เกลี่ยความเหลื่อมล้ำระหว่างสองกลุ่มนี้อย่างเป็นระบบ

ส่วนการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด พบว่าเทศบาลดำเนินการกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ ทั้งการจัดเก็บขยะ การออกเทศบัญญัติและการดูแลพื้นที่สาธารณะ แต่ยังอาศัยการขอความร่วมมือมากกว่าการบังคับใช้กฎหมายที่ได้เด็ดขาด ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดบทบาทของเทศบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมของ Watthanasuk (2025) และ Jarusombat (2010) ที่ระบุว่าเทศบาลเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดและควรเป็นด่านแรกในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่ในขณะเดียวกันสอดคล้องกับข้อจำกัดที่แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning (2019) และ Bamrungsuk (2012) ระบุว่าว่าการจัดการที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยพฤติกรรมชุมชน ความรู้ เทคโนโลยี และเครือข่ายควบคู่กัน ทั้งนี้จะเป็นเพราะเทศบาลตำบลหนองเสม็ด เป็นเทศบาลขนาดกลาง ที่มีข้อจำกัดด้านอำนาจหน้าที่ กำลังคน และงบประมาณ ทำให้ต้องอาศัยกลไกทางสังคม เช่น ผู้นำชุมชน และความเชื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือเสริมการบังคับใช้กฎหมาย ดังงานวิจัยของ Chan-in (2015) ที่พบว่าการนำต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับหลักการมีส่วนร่วมทำให้การดำเนินงานได้รับการยอมรับจากประชาชน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Khunrod (2020) และ Sarakan (2020) ที่ยืนยันว่าเครือข่ายความร่วมมือและการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเป็นปัจจัยความสำเร็จของการจัดการสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ดังนั้นการพัฒนาบทบาทของเทศบาลขนาดกลางจึงควรให้ความสำคัญกับการเสริมศักยภาพเครือข่ายประชาชนควบคู่กับการเสริมอำนาจทางกฎหมายไปพร้อมกัน

สำหรับข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนของเทศบาลตำบลหนองเสม็ด พบว่าข้อเสนอที่มีโอกาสได้ผลจริงต้องผสมผสานทั้งการปรับปรุงเทศบัญญัติให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายเดิม การจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่มีกรอบเวลาและงบประมาณชัดเจนและการยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดนโยบายสาธารณะของ Phrakhru Palad Suwatthana Phromjariyakhun (2023) และ Rattanasak (2003) ที่ระบุว่านโยบายที่ดีต้องผ่านกระบวนการครบทุกขั้นตอนตั้งแต่การก่อตัวจนถึงการประเมินผลและสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ Wanla (2021) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ ข้อที่ 11 ที่เน้นความสมดุลระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสอดคล้องกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนของ Uwanno and Bureekul (2005) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมระดับสูงสุดคือการควบคุมโดยประชาชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมของตำบลหนองเสม็ดมีสาเหตุจากพฤติกรรมของผู้คนทั้งในและนอกพื้นที่ ซึ่งกฎหมายเพียงลำพังไม่อาจแก้ไขได้ทั้งหมดจำเป็นต้องอาศัยการยอมรับและความร่วมมือของชุมชนเป็นกลไกเสริม ดังงานวิจัยของ Khunrod (2020) ที่พบว่าการแปลงวิสัยทัศน์เป็นแผนงานที่มีเป้าหมายชัดเจนและวัดผลได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การขับเคลื่อนนโยบายประสบผลสำเร็จ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Sarakan (2020) ที่พบว่าการใช้มาตรการหลายด้านควบคู่กัน ทั้งการบังคับใช้กฎระเบียบ การสร้างแรงจูงใจและการปลูกฝังจิตสำนึกชุมชน คือ หัวใจของความสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ดังนั้น ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับเทศบาลตำบลหนองเสม็ด จึงควรเป็นนโยบายแบบผสมผสานที่ให้น้ำหนักทั้งมิติการบังคับใช้กฎหมาย มิติการมีส่วนร่วมของประชาชน และมิติการติดตามประเมินผลไปพร้อมกัน

หากพิจารณาทฤษฎีผลการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้เป็นเพียงข้อค้นพบที่สอดคล้องกับแนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนของ Department of Environmental Quality Promotion (2018) เท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นข้อจำกัดของกรอบแนวคิดดังกล่าวเมื่อนำมาอธิบายพื้นที่ในช่วงเปลี่ยนผ่าน กล่าวคือ แนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนเดิมมักตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าเมืองเป็นหน่วยทางสังคมที่มีฐานประชากรค่อนข้างเป็นเนื้อเดียวกันและมองปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองเป็นผลจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเป็นหลัก แต่กรณีเทศบาลตำบลหนองเสม็ดสะท้อนว่าพื้นที่กึ่งเมืองที่กำลังเปลี่ยนผ่านจากชุมชนเกษตรกรรมมีลักษณะเฉพาะที่ทฤษฎีเดิมยังไม่ครอบคลุมเพียงพอ การอยู่ร่วมกันของประชากรสองกลุ่มที่มีการดำรงชีวิตแตกต่างกันในพื้นที่เดียวกันทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง มีความขัดแย้งเชิงโครงสร้างและความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจแทรกซ้อนอยู่ซึ่งไม่ปรากฏชัดในทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นจากบริบทเมืองที่มีการเติบโตค่อนข้างคงที่ ผลการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นขยายของแนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน โดยเสนอว่าองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมยั่งยืน ในเมืองที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่านจำเป็นต้องเพิ่มการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประชากรเดิมกับกลุ่มประชากรใหม่ ไมเช่นนั้นมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมจะยังคงเอนเอียงไปตามการต่อรองของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งดังที่ปรากฏในกรณีศึกษา

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองในพื้นที่เปลี่ยนผ่านเช่นเทศบาลตำบลหนองเสม็ด ไม่ได้อยู่ที่การขาดเครื่องมือทางกฎหมายหรือทรัพยากรของเทศบาลอย่างเดียว แต่อยู่ที่นโยบายสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นยังถูกออกแบบภายใต้กรอบแนวคิดที่ว่าประชาชนมีผลประโยชน์และพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันเป็นกลุ่มเดียว ทั้งที่ในความเป็นจริงเกษตรกรดั้งเดิมกับผู้อยู่อาศัยใหม่มีทั้งบทบาทและผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าหากแก้ไขปัญหายั่งยืนไม่สามารถอาศัยการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มงวดขึ้น แต่เทศบาลจำเป็นต้องปรับบทบาทของตนเองจากผู้บังคับใช้กฎหมายไปสู่ผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างกลุ่มประชากรที่มีวิถีชีวิตต่างกัน ซึ่งเป็นทักษะการบริหารที่การปกครองท้องถิ่นไทยในปัจจุบันยังไม่ได้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร เมื่อเทียบกับบทบาทด้านการจัดบริการสาธารณะแบบดั้งเดิม และเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรได้รับความสนใจมากขึ้นทั้งในเชิงนโยบายและเชิงวิชาการต่อไป

สรุปองค์ความรู้

งานวิจัยเรื่อง การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ สามารถสรุปผลการวิจัยที่ผ่านมาได้ ดังนี้ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ด้านสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง พบว่าเทศบาลตำบลหนองเสม็ดกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากชุมชนเกษตรกรรมสู่ชุมชนกึ่งเมือง เป็นผลจากการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรรและจำนวนหลังคาเรือนที่เพิ่มขึ้นถึง 1,619 หลัง ในรอบ 14 ปี ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ปัญหามลพิษและของเสีย 4 ด้าน คือ มลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ ขยะครัวเรือน และมูลฝอยในพื้นที่สาธารณะ และ 2) ปัญหาพื้นที่สีเขียว 2 ด้าน คือ สวนสาธารณะและพื้นที่สีเขียวสาธารณะ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ด้านการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง พบว่าเทศบาลตำบลหนองเสม็ดดำเนินมาตรการอย่างต่อเนื่อง ทั้งการเปิดช่องทางรับแจ้งเหตุ การออกเทศบัญญัติว่าด้วยการติดตั้งบ่อดักไขมันบำบัดน้ำเสียในอาคาร และการทำงานร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลกตำบลหนองเสม็ด (ออล.) แต่ยังไม่พบข้อจำกัดร่วมกันคือมาตรการส่วนใหญ่เป็นการตั้งรับและอาศัยการขอความร่วมมือมากกว่าการบังคับใช้กฎหมายที่มีผลจริงจึง เนื่องจากเทศบาลยังขาดอำนาจ บุคลากรและงบประมาณเฉพาะด้าน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ด้านข้อเสนอเชิงนโยบาย พบว่าข้อเสนอแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ การลดมลพิษและของเสีย และการเพิ่มพื้นที่สีเขียวสาธารณะ โดยเสนอให้ดำเนินการผ่านกระบวนการ

นโยบายครบ 5 ขั้นตอน ตั้งแต่การก่อตัวของนโยบายจนถึงการประเมินผล ควบคู่กับการขยายเครือข่ายกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักชาติโลกเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากผู้รับบริการไปสู่ผู้ร่วมตัดสินใจ

เมื่อพิจารณาร่วมกับการอภิปรายผลการวิจัย พบว่าสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองในพื้นที่เปลี่ยนผ่านดังกล่าวไม่ได้เป็นผลจากการเติบโตทางเศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรมตามที่แนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนดั้งเดิมอธิบายไว้เท่านั้น แต่เกิดจากความขัดแย้งเชิงโครงสร้างและความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจต่อรองระหว่างกลุ่มเกษตรกรดั้งเดิมกับกลุ่มผู้อยู่อาศัยใหม่ในหมู่บ้านจัดสรรที่ดำรงอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งให้เห็นว่าเทศบาลจำเป็นต้องปรับบทบาทของตนเองจากผู้บังคับใช้กฎหมายไปสู่ผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างกลุ่มประชากรที่มีวิถีชีวิตแตกต่างกัน

จากผลการวิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองพื้นที่ที่กำลังเปลี่ยนผ่านจากชุมชนเกษตรกรรมสู่ชุมชนกึ่งเมืองอย่างเทศบาลตำบลหนองเสม็ดมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองขนาดใหญ่ กล่าวคือ ต้นตอของปัญหาไม่ได้เกิดจากอุตสาหกรรมหรือความหนาแน่นของเมืองในตัวเอง แต่เกิดจากช่องว่างระหว่างวิถีชีวิตสองแบบ ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่เดียวกัน คือ วิถีเกษตรกรรมดั้งเดิมกับวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยใหม่ในหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งสามารถสรุป องค์ความรู้เป็นแบบจำลองการจัดการได้ 3 องค์ประกอบ ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางสรุปองค์ความรู้ สาระสำคัญ และกลไกขับเคลื่อน

องค์ประกอบ	สาระสำคัญ	กลไกขับเคลื่อน
1. รู้ปัญหาจากพื้นที่จริง	วิเคราะห์สาเหตุความขัดแย้งระหว่างวิถีเกษตรกรรมดั้งเดิมกับผู้อยู่อาศัยใหม่ในชุมชนกึ่งเมือง แยกปัญหาเป็นประเด็นตามพื้นที่และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ	ช่องทางแจ้งเหตุหลากหลาย - กลุ่มไลน์ประจำหมู่บ้าน - ระบบการแจ้งเหตุออนไลน์ - ผู้นำชุมชน
2. วางแผนจัดการควบคู่กับการบังคับใช้กฎหมาย	ใช้เทศบัญญัติ/ประกาศควบคุมเฉพาะกรณีใหม่ ควบคู่กับการขอความร่วมมือโดยอาศัยผู้นำชุมชน สำหรับกรณีเดิมที่กฎหมายยังไม่ครอบคลุม	- เทศบัญญัติว่าด้วยการติดตั้งบ่อดักไขมันบำบัดน้ำเสียในอาคาร - มาตรการรณขณดิน - กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักชาติโลกตำบลหนองเสม็ด (อถล.) - โครงการคัดแยกขยะต้นทาง ธนาคารขยะ
3. ภาษีเครือข่ายและนโยบาย	ขยายความร่วมมือกับหน่วยงานในพื้นที่ เช่น โครงการชลประทาน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ข้างเคียง และบรรจุมาตรการไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อความต่อเนื่องของงบประมาณ	- แผนพัฒนาท้องถิ่น 5 ปี - ข้อตกลงความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

องค์ความรู้/นวัตกรรมจากการวิจัย

งานวิจัยนี้ค้นพบองค์ความรู้สำคัญ คือ แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองแบบชุมชนสำหรับชุมชนเปลี่ยนผ่าน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดกลางที่มีข้อจำกัดด้านอำนาจ กำลังคน และงบประมาณ สามารถจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองให้เกิดผลได้จริง โดยดำเนินมาตรการทางกฎหมายควบคู่ไปกับการส่งเสริมสร้างการมีส่วนร่วมรวมถึงการใช้ทุนทางสังคม เช่น ความไว้วางใจในผู้นำชุมชนและความเชื่อท้องถิ่น สามารถเป็นกลไกเสริมที่ทำให้นโยบายเกิดผลในทางปฏิบัติได้เร็วกว่าการร่อนนุชกฎหมายในครอบคลุมทุกกรณีก่อน

การถ่ายทอดและนำไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยสามารถถ่ายทอดและนำไปใช้ประโยชน์ได้ในหลายระดับ ดังนี้ 1) ระดับวิชาการ สามารถจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองแบบชุมชนไปใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาวิจัยในพื้นที่ที่มีบริบทการเปลี่ยนผ่านจากชนบทสู่กึ่งเมืองลักษณะใกล้เคียงกัน 2) ระดับชุมชนและสังคม เทศบาลตำบลหนองเสม็ดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและการปรับปรุงเทศบัญญัติด้านสิ่งแวดล้อมรวมถึงใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านเครือข่ายอาสาสมัครท้องถิ่น และ 3) ระดับข้อเสนอเชิงนโยบาย หน่วยงานระดับจังหวัดและกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นสามารถนำข้อค้นพบเรื่องข้อจำกัดเชิงอำนาจหน้าที่และงบประมาณของเทศบาลขนาดกลางไปประกอบการพิจารณาทบทวนกรอบอำนาจและกลไกสนับสนุนงบประมาณสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำลังเผชิญการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นเมืองในลักษณะเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลหนองเสม็ดมีสาเหตุหลักจากความไม่สอดคล้องระหว่างวิถีชีวิตดั้งเดิมกับวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยใหม่ในหมู่บ้านจัดสรร ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็ควรเริ่มจากการสร้างเวทีเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างสองกลุ่มนี้อย่างเป็นระบบมากกว่าการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นรายกรณี

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เทศบาลตำบลหนองเสม็ดควรเร่งปรับปรุงเทศบัญญัติว่าด้วยการติดตั้งบ่อดักไขมันบำบัดน้ำเสียในอาคาร ค.ศ. 2022 และออกเทศบัญญัติควบคุมการเผาในที่โล่งให้ครอบคลุมสถานประกอบการและกิจกรรมเดิมพร้อมบรรจุแผนพัฒนาพื้นที่สีเขียวและระบบจัดการขยะไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น 5 ปี โดยกำหนดตัวชี้วัดที่วัดผลได้จริงและงบประมาณรายปีที่แน่นอน ควบคู่กับการขยายเครือข่ายกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลกตำบลหนองเสม็ด (อกล.) ให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากผู้รับบริการไปสู่ผู้ร่วมตัดสินใจ

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองกับเทศบาลตำบลอื่นในจังหวัดตราดหรือภาคตะวันออกที่มีบริบทการเปลี่ยนผ่านใกล้เคียงกัน เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัดได้ครบถ้วนขึ้น และควรมีการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับคุณภาพน้ำ

และความหลากหลายทางชีวภาพในคลองท่าตะเภาและคลองชลประทาน เพื่อประเมินผลกระทบจากการ
สารเคมีทางการเกษตรและน้ำทิ้งจากสถานประกอบการอย่างเป็นรูปธรรม

References

- Bamrungsuk, R. (2012). *Factors affecting environmental management: A case study of the Mae Klong River Basin, Mueang District, Samut Songkhram Province* [Independent study]. Rajamangala University of Technology Thanyaburi.
- Chan-in, N. (2015). *Good governance in environmental management of local administrative organizations: A case study of Si That Subdistrict Municipality, Udon Thani Province* [Unpublished master's thesis]. National Institute of Development Administration.
- Chantavanich, S. (2020). *Qualitative research methods* (25th ed.). Chulalongkorn University Printing House.
- Charoenmuang, D. A. (1998). *Cities and urban planning in Thailand: The case of Chiang Mai*. Ming Mueang.
- Chotithong, B. (2015). *Decoding the livable city*. Thailand Environment Institute Foundation.
- Department of Environmental Quality Promotion. (2018). *Sustainable environmental city assessment manual*. Sun Packaging (2014).
- Department of Environmental Quality Promotion. (2022a). *Sustainable urban environmental management*. Department of Environmental Quality Promotion.
- Department of Provincial Administration. (2011). *Population statistics of Nong Samet Subdistrict: Data as of December 2011*.
<https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData>
- Department of Provincial Administration. (2025). *Population statistics of Nong Samet Subdistrict: Data as of September 2025*.
<https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData>
- Institute for Population and Social Research, Mahidol University. (2018). *Thailand's Population Meter*. Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Jarusombat, S. (2010). *The potential of local administrative organizations in environmental management*. Thammasat University.
- Ketsuwan, R. (2007). *Public policy*. Bophit Printing.
- Khunrod, W. (2020). *Urban development toward a sustainable city: A case study of the success lessons of Koh Kha Subdistrict Municipality, Koh Kha District, Lampang Province* [Master's thesis, Thammasat University]. Thammasat University Library.
https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:305428
- Ministry of Natural Resources and Environment. (2013). *Basic knowledge of sustainable development*. Amarin Printing and Publishing.

- Office of Knowledge Management and Development (Public Organization). (n.d.).
Urbanization. <https://www.okmd.or.th/okmd-opportunity/urbanization/256/>
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2019). *Sustainable urban and community environmental planning and management*. Saengsawang World Press.
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2023). *Operational guidelines for driving sustainable green area management, Phase 2 (2023–2027)*. SP Copy Print.
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2024, September 12). *State of the environment quality report, B.E. 2566 [2023]*.
<https://www.onep.go.th/book/soe2566/>
- Phrakhru Palad Suwatthana Phromjariyakhun (Khammak). (2023). Public policy: From concept to practice. *Journal of Modern Academic Promotion and Development*, 1(2), 24–35.
- Phrompakping, B., Inmuong, Y., & Phong Siri, M. (2019). *Khon Kaen city: Growth, challenges, and opportunities*. Thailand Environment Institute.
- Rattanasak, T. (2003). *Public policy*. Khanuengnit Printing.
- Royal Institute. (1995). *Dictionary, Royal Institute edition, B.E. 2525 [1982]* (5th ed.). Aksorn Charoen Tat (ACT).
- Sarakan, A. (2020). Success of local administrative organizations in sustainable urban environmental management: Lessons from Kalasin Municipality. *Journal of Social Sciences*, 50(2), 71–100.
- Sribua-iam, K. et al. (2002). *Guidelines for strengthening participatory democracy under the 1997 Constitution of the Kingdom of Thailand: Problems, obstacles, and solutions*. Thamada Press.
- Thiangphunwong, S. (2021). *Livable city management: A case study of Phanat Nikhom Municipality, Phanat Nikhom District, Chonburi Province* [Unpublished master's thesis]. Thammasat University.
- Uwanno, B., & Bureekul, T. (2005). *Participatory Democracy*. King Prajadhipok's Institute.
- Wanla, K. (2021). Driving Thailand's sustainable development goals. *MCU Journal of Pali Studies Buddhaghosa Review*, 7(3), 56–66.
- Watthanasuk, P. (2025, May 7). Municipalities and local quality-of-life development. *Anta Anakot Prathet Thai [Thailand's Future]*.
https://policywatch.thaipbs.or.th/article/government-165#_ftn1
- Yavaprabhas, S. (2002). *Public policy* (4th ed.). Chulalongkorn University.